

III.

A nemzetiség eszméje Magyarországon.

Nincs ország, melynek helyzetére a nemzetiségi kérdés elhatározóbb s általánosabb befolyást gyakorolna, mint hazánk.

Mindenütt, hol újabb időben nemzetiségi mozgalmakat találunk: azok egy irányt követnek. Német- s Olaszországban a nemzetiségi követelések csak a faj- s nyelv egységére, Lengyelországban csak a historiai jogra hivatkoznak: nálunk a két irány egyszerre lép fel, s míg az ország a birodalom – s Horvátország Magyarország irányában önállásának jogosultságát a történelemre alapítja: addig Magyarország, Erdély s Horvátország külön körében az oláhok, slávok, németek, szerbek, oroszok külön nyelvök s származásuk nevében oly követelésekkel lépnek fel, melyek a történelmi joggal ellentétben állnak; s tulás nélkül elmondhatjuk, hogy a nemzetiségi eszme sehol nem állított fel oly formában, melyre hazánkban példát nem találánk. – E sajátos állapot történelmi fejlődésünk következtése s azért hogy a nemzetiségi kérdéstről alaposan szól-

hassunk: szükséges egy rövid tekintetett vetnünk hazánk multjára s azon viszonyokra, melyek között e kérdés nálunk keletkezett.

A terület, mely most hazánkat képezi, századokon át a keletről nyugot felé nyomuló népeknek harczmezőül vagy állomásúl szolgált, melyen azok egy időre megpihentek, míg új, utánok nyomuló népár által ismét tovább nem szorítottak. Így történt, hogy elődeink, midőn a népvándorlásnak korszakát bevégezve e téren megjelentek, itt a legkülönbözőbb népeknek töredékeit találták, nagyobb részben a slávfajhoz tartozókat, de melyek még sehol nagyobb tömör nemzeteké nem alakultak. Ezen állapot kétségbevonhatatlan hatást gyakorolt a magyar birodalom megalapítására. – Valamint észak- s keletnek a Karpátok, dél- s nyugotnak a még fennálló keleti s a már alakult német birodalom jelölték ki azon határokat, melyeken túl elődeink egy századig folytatott vitéz hadjárataik által uralmokat nem terjesztheték, úgy az, hogy e nagy tartományt oly rövid idő alatt elfoglalták s határai között egy erős birodalmat alkothattak, főként annak ethnographiai viszonyaiban találja magyarázatát. Mert a helyen, melyet megszálltak egy nagyobb államnak alkotása szükséges vala, s mert a különböző néptöredékek, melyek az országot előbb birták, arra alkalmasoknak nem mutatkoztak; azért sikerült a kaczagányos apáknak az, miután más, számra nagyobb s vitézségre hasonló népek hasztalan törekedtek. A magyar hódítás csak azon ragasz, mely e különböző anyagú darabokat egy egészévé egyesíti, de a nélkül, hogy a közöttök létező különbségeket megszüntetné, – és

kétségtelen, hogy a magyar birodalom már keletkezésénél különböző nemzetiségeket foglalt magában.

Ezen állapot történetünk első századaiban nem változott s ez természetes. Mig a hódító faj korlátlanul uralkodik: nincsen ok, melyért nemzetiségét, mely kiváltságainak alapja, másokra terjeszteni kívánná, s a magyar nép szintugy, mint azok, melyeket meghódított, nem álltak a műveltség oly fokán, hogy közülök bármelyik a többi nemzetiségeket asszimilálhatta volna. Történetünk első századai e részben nem különböznek más országokéitól, tudjuk, például, mennyi idő kellett, mig a hódító norman a szászszal egybeolvadva a hatalmas angol nemzetet képezé. Fel-tűnő csak az, hogy a helyzet, melyben a különböző nemzetiségeket történetünk kezdetén találjuk, később is ugyanaz maradt, és történetünk talán semmiben sem különbözik inkább más népekétől, mint ebben.

A középkor vége felé majd a fejedelmek, majd az egyház törekvéseinek következtében csaknem mindenütt tömör nemzetiségek alakulnak s hol e törekvések egyes országokban nem sikerültek, ott a különböző nemzetiségek, mint ellenségek állanak egymással szemközt. – Hazánk e részben kivételt képez, s azon pillanattól, melyben a kereszténység behozatott a mohácsi vészig nem találunk törvényt, nem mutathatunk föl egy okmányt, melyből csak a legtávolabbi szándok tűnnék ki, hogy az ország különböző nemzetiségei egygyé olvasztassanak, vagy azoknak bármelyike elnyomassék.

Hazánk e részben Franciaországnak egyenes ellentétét képezi. Mig ott Suggertől XIV-ik Lajosig minden kitűnő egyeniség mely az ország fe-

lett uralkodott különböző utakon csak a francia nép egységének megalapításán dolgozott: addig nálunk az államhatalom csaknem szakadatlanúl az ellenkező irányban működött.

Mintha a nézet, melyet szent István fiának adott tanácsaiban kimondt hogy „egy nyelvű s szokású ország gyenge! – unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est” (Decret. lib. I. Cap. 6. §. 3.) utódai által kormányzási szabályúl fogadtatott volna el: a királyi hatalom nem az ország különböző népeinek assimilatioján dolgozott, sőt inkább abban kereste feladását, hogy a birodalom egyes részeinek sajátságai feltartatván, a viszony, melyben azok a koronához állnak, ne változzék meg.

Távolabb vezetne, ha királyaink ezen eljárásának okait fejtegetném. A tény tagadhatatlan, s akár azon viszonyra fordítjuk figyelmünket, melyben a korona egyes tartományai az országhoz álltak, akár a különböző nemzetiségeknek állását tekintsük az ország határain belül, azt fogjuk találni, hogy valamint ott az egyes tartományok autonomiája, úgy az országban lakó különböző nemzetiségek sajátságai az ország egységének nevében soha nem támadtattak meg s hogy ha a magyar faj kitüntetésben részesült, az csak abban áll, hogy állása soha különös törvények s kiváltságok által nem biztosított.

Magyarország bel- s külpolitikája sok módosításokon ment keresztül, de e tekintetben nem; s monarchiánk kezdetétől a mohácsi vészig ugyanazon elveket találjuk alkalmazva, melyeknek egy részről ugyan azt köszönhetjük; hogy míg a középkor alatt más országokban csaknem mindenütt hatalmas hű-

béresek provinzialis vagy nemzetiségi érdekekre támaszkodva, az államot veszélybe ejték, nálunk az állam egységéről, a korona feloszthatatlan hatalmáról oly tiszta eszmék léteztek, minőket a XVI-ik század előtt Európában sehol nem találunk; mely eljárásnak azonban egyszersmind azon másik következése vala, hogy a magyar birodalom más országokkal szemközt egy compact egészet képezett ugyan, – de nemzetiségi tekintetben soha egygyé nem válhatott s függetlenségének századaiban a mohácsi csatáig mindig csak mint politikai nemzetiség tűnik fel.

A török uralom s azon nagy változások, melyek állami létünkben az által idéztettek elő, hogy közös fejedelmek által az osztrák-habsburgi ház örökös tartományaival összeköttetésbe jöttünk szinte nem változtatták meg e tekintetben helyzetünket.

A nagy ellentét, mely a kereszténység s izlam között létezett, háttérbe szorított minden egyebet s így a külön nemzetiségi érdekeket is, s a hosszú küzdelem, melyben az ország annyiszor megtámadott önállását s régi alkotmányát megvédte, méginkább kifejté e hon különböző ajku lakosaiban az ország politikai egységének öntudatát, nemcsak a külföld hanem az örökös tartományok irányában is, kiknek lakóival e hon polgárainak egy része faj s nemzetiség tekintetében közel rokonságban állt.

S ebben fekszik a nagy különbségnek magyarázata, mely nemzetiségi tekintetben hazánk s más országok között a jelenben létezik.

Europának minden országai különböző nemzetiégekből alakultak; de ezen különbségnek többnyire

kevés nyomai maradtak fel. Az uralkodó nép majd magasabb műveltsége, majd erőszak által – minőt például a német rend a slavok németesítésére használt magába olvasztotta a többieket s különböző népek töredékeiből nagy, tömör nemzetek alakultak. – Nálunk ily eljárás az újabb időkig nem is kísértette meg, s mégis daczára a faj s nemzetiségi különbségnek, mely e hazában mindig létezett, nincs talán ország, melyben a nemzetiségi kérdés az újabb időkig kevesebb zavarra adott volna alkalmat, s ha azt, hogy Magyarország lakói eredetükre nézve különböző népekhez tartoznak s különféle nyelveken szóltak mindig mint tényt nem tagadhatjuk, el kell ismernünk azt is, hogy e tény történetünk folyamára a legújabb időkig nem volt semmi befolyással.

Újabb időben multunk egyes legkitünőbb férfiainak nemzetisége tudományos vitákra adott alkalmat. Voltak kik a Zrinyiek dicsőségét a horvátoknak a Hunyadiakét az oláhoknak követelték s maga Dugonics tulzásig vitt lelkesedésének daczára, melylyel a magyar nemzethez ragaszkodott, nevének hangzása után a szerbekhez számíttatott; de épen, ha ezen állítások helyesek, nem bizonyítja-e ezen férfiak élete, a vér, melyet a hazáért ontottak, a hely melyet irodalmunkban elfoglaltak, hogy a szellem, mely jelenleg ezen vitákra alkalmat ad, előttök ismeretlen vala.

Nehéz időkön mentünk keresztül. A pártviszály sehol véresebb nyomokat nem hagyott maga után, mint hazánkban, s az ország polgárai sokszor fegyverben álltak egymás ellen.

Különbözők voltak e küzdelmek okai. A vallás, a trónörökösödés, a jobbágyok és urak közötti ellen-

tét, egyes dynaszták nagyravágyása –, egy szóval mindaz mi más országokban pártviszályra adott alkalmat, vérrel áztatta hazánknak téreit. Csak egy van, mit, ha történetünk e sötét lapjain végig megyünk, az újabb időkig nem találunk: azt, hogy e viszályoknak a nemzetiség kérdése szolgált volna alap okául.

Mikor Árpád háza kihalt s mikor a felséges ausztriai ház a magyar királyi székre emeltetett, a pórhad, a vallási és polgárháborúk nehéz időszakában az anjoui ház pártolói s ellenei, hívei Ferdinándnak s Zápolyának, a pór és nemesség, a katolicusok s protestansok – Magyarország egyik fele a másikkal álltak szemben; – de egy nemzetiség a másikkal soha! Történetünk bármily részére fordítsuk figyelmünket a pártok érdekeik s meggyőződéseik és nem nemzetiségeik szerint csoportosultak s nincs eset, hogy egy vagy a másik párt a hazának csak egy ajkú polgárait foglalta volna magába, melylyel a többiek szemben álltak. – E hon külön ajkú lakói nyolcz századon át egy ország polgárainak érezték magokat, kik nyelvökre nézve slávok, oláhok, németek maradtak, de soha egy perczig nem szüntek meg magyarok lenni, s kikenél a szívósság, melylyel saját nyelvökhöz ragaszkodtak a hazának egységét soha nem veszélyeztette; mert valamint a másfél százados török járom alatt, ugy később is minden egyes nemzetiség saját szabadságának biztosságát csak a közös haza hatalmában s szabadságában keresheté.

A hatás, melyet a nemzetiségi kérdés kifejlődésünkre gyakorol, csak az újabb idővel kezdődik; s ha azon viszonyokat tekintjük, melyek a mult század végétől kifejlődtek: nem nehéz ennek okait feltalálni.

Magyarország a XVIII-ik század szellemi mozgalmában csak kevés részt vett, s azért sem a nép-souverainitás sem az egyenlőség elve a nemzetiség eszméjének ébresztésére nálunk közvetlenül nem gyakorolhatta azon hatást, melyet az előbbi fejezetben kijelöltünk.

Kétségtelen, hogy azon összeköttetésnél fogva, mely a nyugoti egyház köréhez tartozó népek szellemi kifejlődésében létezik, a lelkesedés, mely a múlt század végével a nemzetiségi eszme iránt több helyen támadt: nálunk sem maradt befolyás nélkül; s valamint Kazinczy- s társainak tevékenysége Németország irodalmi törekvéseivel világos összeköttetésben áll: úgy tagadhatatlan azon hatás, melyet nemzeti irodalmunk a magyar nép öntudatának emelésére gyakorolt; nem kevésbé bizonyos azonban az is, hogy e hatás, főképp kezdetben, csak e hon magyar népességére s ennek körében is csak a műveltebb osztályokra terjedhetett ki, s hogy az általános befolyás, melyet a nemzetiségi eszme később az egész nemzetre nyert, más okoknak tulajdonítandó.

Az első ezek között a haladás, melyet e hazában lakó külön ajkú népek a civilisatióban tettek, mely szükségkép az ország nem magyar nemzetiségei között is a nyelv s irodalom művelését vonta maga után.

A második a szomszéd országokban történt nemzetiségi mozgalmak s a faj- és nyelvbeli rokonság, melyben hazánk polgárainak egy része ezen országok népével áll.

A harmadik a diák nyelvnek a törvényhozás és közigazgatás körében elhagyása, mely által az ország magyarul szóló polgárai oly előnyben részesültek, melyel előbb nem bírtak.

A negyedik a politika mezején tett gyors haladás, mely a nemzetiség eszméjének kifejlődésére nálunk közvetlenebb hatást gyakorolt, miután a privilegiált osztályoknak nagyobb része tényleg a magyar nemzetiséghez tartozván, az ellentét, mely politikai vitáink korszakában az ország nemes és nem-nemes osztályainak érdekei felett támadt, a nemzetiségi különbségnek érzetét élénkebbé tevő.

Az ötödik végre azon befolyás, melyet democraticus átalakulásunk óta e hon minden ajkú s nemzetiségű lakói a közügyekre nyertek.

Ha a dolgok természetében fekszik, hogy minden nemzet, mihelyt a műveltségnek bizonyos fokára emelkedett, saját nyelvének s irodalmának művelésére fordítja figyelmét, s ha e szerint azon buzgalomban, melyet a magyar nemzet a múlt század végével ezen irányban kifejtett, semmi meglepő nincsen: ugyanez áll az e hazában lakó más nemzetiségek hasonló törekvéseiről is; s valóban nem bámulhatja senki, ha, miután törvényeink e hon minden polgárainak teljes egyenlőségét kimondák: ezen elvnek tetteles alkalmazása nemzetiségi tekintetben is követeltetett s pedig ép oly általánosan s feltétlenül mint azt minden, az egyenlőség nevében tett követeléseknél tapasztaljuk. Mindez a dolgok természetében fekszik s ha Magyarországnak sajátságos helyzetét s azon viszonyokat vesszük tekintetbe, melyekben e hazában lakó különböző nemzetiségek nem a törvény értelmében, hanem tetteleg egymáshoz álltak: még azon szenvedélyesség által sem lepetünk meg, melylyel e kérdés nálunk is csaknem keletkezésétől mindig tárgyaltatott.

Hazánk, mely három századnál tovább fejedelmének egysége által az osztrák birodalommal szoros

kapcsolatban állt, nem csak törvényeinek értelmében, de tényleg önálló országnak érzé magát, mely csak saját kormánya által hazai törvényei szerint kormányozható, s mely ezen különállásához annálinkább ragaszkodott, miután benne azon alkotmányos szabadságának biztosítását látta melyet a birodalom többi részei akkor még nem élveztek.

Hogy ezen önállás annyi veszélyek s megtámadások között eddig megtartatott az csak az egyetértésnek vala köszönhető, melyet a nemzet alkotmányának védelmében eddig tanusított; s ki hazánknek helyzetét önámítás nélkül tekinté, annak azon meggyőződéshez kelle jutnia: hogy Magyarország léte veszélyben forog, mihelyt a hazafiui érzés, mely e hon minden polgárait egy egészszé forrasztá, elvész. Bámulhatjuk-e? – ha, midőn azon érdekeltség, mely az ország lakói között saját nemzetiségök iránt támadt, a közös hazának szeretetét mindinkább háttérbe szorítá, és a nemzetiség nevében oly követelések tétettek, melyek az ország egységével látszólag ellentétben álltak: a nemzetiségi törekvések nálunk több ellenszenvvel fogadtattak, mint máshol? bámulhatjuk-e, hogy irányukban néha igazságtalanok valánk s egyesek fondorkodásainak vagy mesterségesen szított agitációnak tulajdonítottuk azt, mi csak a dolgok természetes kifejlődésének csak a legnemesebb s a mieinkkel rokon érzelmeknek következése vala.

Ellenben, ha meggondoljuk, hogy, ámbár törvényeink soha a hazában lakó nemzetiségek között különbséget nem állítottak fel s mindenki – bármily nemzetiségnek fia – a szerint részesült az ország jogaiban és terheiben a mint a kiváltságos vagy nem kiváltságos

osztályokhoz tartozott: mégis e kiváltságos osztályok tényleg nagy részben magyarokból álltak; – nem természetes-e, kérdem az is, hogy ez ország különböző nemzetiségű lakosai között a magyarok iránt sok helyen bizalmatlanság sőt ellenszenv mutatkozott? Ezen bizalmatlanság kétségen kívül igazságtalan vala, főkép azon pillanatban, midőn a magyar nemesség lemondva előjogairól, hazája minden lakóit egyenlő szabadságban részesíté; de nem a multnak nem azon helyzetnek szükséges következése-é ez, melyben e hon nem kiváltságos osztályai századokon át éltek, s melynek emlékeit az utolsó évek jótéteményei nem törölhették le.

Igaz, hibák követték el részünkről és az egyes nemzetiségek részéről is: mi védelmünkben mint ők követeléseikben többször túlléptünk a határokon, melyeket az ország egységének s az egyes nemzetiségek szabad kifejlődésének érdeke előnkbe szabtak; és kétségtelen, hogy ha ezen hibáktól óvakodunk s azok kik egyetértésünkben célzataik akadályát látták e hibáinkat ügyesen nem használják fel: sok keserűséget és szenvedést kerülhettünk volna ki; de az, hogy a nemzetiségi kérdés elmellőztessék s egész kifejlődésünkre elhatározó befolyást ne gyakoroljon: nem függött senkinek ildomosságától s az előzményeknek ép oly szükséges következése, mint az, hogy e hon különböző ajkú lakói, bár mennyire lelkesüljenek saját nemzetiségök iránt, legalább nagy többségben most is a közös hazá gyermekeinek érzik magokat, melynek jóléteért és szabadságaért minden áldozatra készek.

Sajnos, hogy épen midőn egyetértésünkre legtöbb szükségünk vala, közöttünk e kérdés fölmerült. Haladásunk akadályát láthatjuk benne, s jövőnknek veszé-

lyét; de valamint az előadottakból láthatjuk, miként az, hogy e kérdés közöttünk fölmerült, nem egyesek hibás vagy bűnös eljárásának, hanem egész multunk s jelen viszonyaink szükséges következése: úgy meg kell győződnünk arról is, hogy a veszélyt, mely ez által támadt, nem kerülhetjük ki, ha e kérdést mellőzzük, vagy annak tárgyalását akadályozzuk, hanem csak úgy, ha azt megoldjuk.

Jövönk e kérdés szerencsés megoldásától függ s meggyőződésem hogy ez hatalmunkban áll.

—